

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2019.01.04>

Karolina PALKA

<http://orcid.org/0000-0002-7213-2569>

Uniwersytet Jagielloński

karolina.j.palka@gmail.com

Słowacki model przepisów penalizujących kłamstwo oświęcimskie

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia kształt odpowiedzialności karnej za tzw. kłamstwo oświęcimskie w słowackim prawie karnym. Tekst składa się z pięciu zasadniczych części. W pierwszej z nich przedstawiono samo pojęcie i podstawowe założenia artykułu. Następne dwie przedstawiają historyczny rozwój przepisów dotyczących tego przestępstwa na podstawie wcześniej obowiązującego kodeksu karnego, a także pierwszych wersji kodeksu karnego z 2005 roku. Czwarta część zawiera pogłębioną analizę znamion typu czynu zabronionego według podziału na znamiona przedmiotowe i podmiotowe. Ostatnia z części stanowi krótkie podsumowanie.

Słowa kluczowe: prawo karne, Słowacja, kłamstwo oświęcimskie, kłamstwo o Auschwitz, kodeks karny.

Wstęp

Słowacka doktryna prawa karnego terminem „kłamstwo oświęcimskie” (słow. *osvienčimská lož*) określa wszystkie te zachowania, które w jakikolwiek sposób kwestionują zbrodnie nazistowskie popełnione podczas drugiej wojny światowej. Samo zaprzeczanie tym wydarzeniom zwane jest także rewizjonizmem oraz negacjonizmem. Część autorów, na przykład D. Jurášek, stoi na stanowisku, że terminem tym należy objąć także inne przypadki głoszenia kłamstw historycznych¹. Bardziej przekonującym poglądem wydaje się jednak zarezerwo-

¹ D. Jurášek, *Zákaz popierania holokaustu v Slovenskej republike a jeho dôsledky na akademickú slobodu*, s. 5, http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Zakaz_popierania_holokaustu.pdf [dostęp: 12.12.2018].

wanie tego określenia wyłącznie do przypadków zaprzeczania zbrodniom nazistowskim, a co do innych – stosowanie odpowiedniej i mniej wprowadzającej w błąd terminologii. Należy także dodać, że podobnie, jak ma to miejsce w Polsce, termin ten na Słowacji nie posiada definicji legalnej, a jego genezę łączy się z wypowiedziami prawników i polityków².

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie ewolucji słowackiego modelu odpowiedzialności karnej za kłamstwo oświęcimskie, a także wykładnia aktualnego brzmienia tego przepisu, głównie przy użyciu metody językowej.

Przeprowadzona analiza w niektórych aspektach, dla lepszego przedstawienia prawnokarnych mechanizmów, przyrównywana będzie do polskich regulacji – pomoże to na pełniejsze unaocznienie pojawiających się tu problemów. Z uwagi na ograniczenie terminu „kłamstwo oświęcimskie” wyłącznie do kwestionowania zbrodni nazistowskich niniejsza praca będzie opisywać prawnokarne mechanizmy zwalczania tego rodzaju kłamstw historycznych.

1. Penalizacja kłamstwa oświęcimskiego na mocy nowelizacji słowackiego kodeksu karnego z 1961 roku

Prawnokarna ochrona prawdy historycznej na Słowacji jest stosunkowo nowa³. Dopiero w 2001 roku słowacki poseł z ramienia OKS⁴ Peter Osuký wystąpił z propozycją zmian w kodeksie karnym, która polegać miała na utworzeniu nowego typu przestępstwa, polegającego na penalizacji kłamstwa oświęcimskiego przez zmianę brzmienia § 261 słowackiego kodeksu karnego w postaci dodania ust. 2 w brzmieniu: „Tej samej karze podlega, kto publicznie zaprzecza, kwestionuje, wyraża aprobatę lub próbuje usprawiedliwić Holocaust”⁵.

Propozycja ta była szeroko krytykowana⁶. W stanowisku Sekcji Instytutu Apropoksymacji Prawa Rady Ministrów został wyrażony pogląd następującej treści: „Należy zauważyć, że proponowany kształt § 261 kodeksu karnego Republiki Słowackiej jest sformułowany w sposób nieokreślony, przez co przy jego praktycznym stosowaniu może dochodzić do zbyt obszernego ograniczenia wolności słowa”⁷.

² Ibidem.

³ Przykładowo w Polsce penalizacja kłamstwa oświęcimskiego ma miejsce od 1999 roku na podstawie art. 55 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 2032 ze zm.

⁴ Obywatelska Partia Konserwatywna – przyp. aut.

⁵ M. Drotován, *Holokaust, osvienčimská lož a sloboda prejavu*, <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?608> [dostęp: 15.12.2018]. Kara przewidziana na mocy komentowanego tu przepisu wynosić miała od 6 miesięcy do 3 lat.

⁶ Ibidem.

⁷ Stanovisko na rokovanie vlády SR, http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Stanovisko-3601?prefixFile=s_ [dostęp: 14.12.2019].

Proponowana nowelizacja krytykowana była także na etapie rządowych rokowań nad nowym kształtem przepisu. Rządowy raport dotyczący proponowanej nowelizacji, którego autorem był prawnik i ówczesny zastępca Ministra Sprawiedliwości – Daniel Lipšic – był wysoce krytyczny⁸. Z raportu wynikało, że ówczesne brzmienie § 261 słowackiego kodeksu karnego, tj.: „Kto publicznie przejawia sympatię dla faszyzmu lub innej podobnej ideologii, wymienionej w § 260⁹, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 3 lat”¹⁰, jest wystarczające dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osób głoszących kłamstwo oświęcimskie. Zwłaszcza przy odnotowaniu, że skala zjawiska na Słowacji nie jest wysoka (w 1999 roku skazano z tego przepisu 3 osoby, a rok później – 4, ani razu nie orzeczono bezwzględnej kary pozbawienia wolności)¹¹. W raporcie Lipšica przeprowadzona została także wykładnia art. 26 ust. 4 słowackiej Konstytucji¹². Przepis ten zezwala na ograniczanie wolności słowa jedynie w przypadkach, gdy łącznie spełnione są trzy przesłanki: wprowadzenie jej ustawą, niezbędność w demokratycznym państwie prawnym oraz jedynie, gdy jest to konieczne dla ochrony praw i wolności innych osób, bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, ochrony zdrowia publicznego i moralności¹³. Jak wynika z przytoczonego tu raportu, najważniejszy argument zwolenników nowelizacji kodeksu karnego wynika z błędnego założenia, że penalizacja kłamstwa oświęcimskiego doprowadzi do harmonii społecznej, a także zahamuje ból ofiar Holocaustu oraz stłumi antysemityzm i wzmocni tolerancję. Przedstawiciele rządu stwierdzili, że argument ten jest całkowicie niesłuszny, bo zakłada, że osoby skonfrontowane z nieprawdziwymi informacjami będą w nie wierzyć. Podkreślili także, że tolerancja na Słowacji nie jest powszechna – wprowadzenie sankcji karnych może, paradoksalnie, doprowadzić do wzrostu antysemityzmu. Co więcej, moc ograniczania wolności słowa, opierająca się na tym, że, jak dotąd, prawda nie pozostaje w niedostatku, skutkuje wyznaczeniem sztywnej granicy między informacjami prawdziwymi i fałszywymi, pozostając w sprzeczności z gwarancją wolności słowa¹⁴.

Przedstawiciele rządu wskazywali także, że penalizacja kłamstwa oświęcimskiego jest sprzeczna z wymogiem konieczności ochrony wyższych dóbr praw-

⁸ M. Drotován, *Sloboda prejavu v európskom a americkom práve*, s. 31, <https://diplovovka.sme.sk/zdroj/3066.pdf>, [dostęp: 1.07.2018 r.].

⁹ § 260 słowackiego kodeksu karnego brzmiał: „Kto wspiera albo propaguje ruchy, które prawdopodobnie zmierzają do ograniczenia praw i swobód obywatelskich lub głoszą narodową, rasową, klasową lub religijną nienawiść, podlega karze pozbawienia wolności od roku do 5 lat”, *Trestný zakon*, č. 140/1961 Zb., *Časová verzia predpisu účinná od 01.02.1998 do 30.06.1998*, online, slov-lex.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Predkladacia správa Vlády Slovenskej Republiky v otázke osvienčimskej lži*, s. 2, <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-66092> [dostęp: 01.07.2018].

¹² *Ibidem*, s. 3.

¹³ *Ústava Slovenskej Republiky*, 460/1992 Zb., slov-lex.

¹⁴ *Predkladacia správa Vlády Slovenskej Republiky v otázke osvienčimskej lži...*, s. 3.

nych – nie da się zaprzeczyć, że kłamstwo oświęcimskie powoduje ból świadków i ofiar Holocaustu., jednak państwo prawne nie może karać za wyrażanie opinii, które sprawiają ból, nie rodząc innych, negatywnych konsekwencji¹⁵.

Wbrew powszechnym głosom sprzeciwu, Rada Narodowa Republiki Słowackiej w listopadzie 2001 roku przyjęła nowelizację słowackiego kodeksu karnego¹⁶. Zmieniony § 261 otrzymał brzmienie: „Kto publicznie przejawia sympatię dla faszyzmu (lub innej podobnej ideologii) lub publicznie popiera, kwestionuje, wyraża aprobatę albo w inny sposób usprawiedliwia zbrodnie faszystowskie (lub inne podobne) podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 3 lat”¹⁷. Nowe brzmienie tego przepisu weszło w życie z dniem 1 stycznia 2002 roku¹⁸.

2. Kształt przestępstwa kłamstwa oświęcimskiego w nowym słowackim kodeksie karnym z roku 2005

W roku 2005 miała miejsce duża reforma słowackiego prawa, której skutkiem było uchwalenie nowego kodeksu karnego¹⁹. Dyskusja nad konstytucyjnością penalizacji kłamstwa oświęcimskiego miała miejsce także w czasie projektowania nowej ustawy. Zwolennicy i oponenty penalizacji wyraźnie opowiadali się za skrajnymi modelami wolności słowa, to jest kontynentalnym i anglosaskim²⁰.

W pierwszym projekcie kodeksu karnego nie było przepisów penalizujących kłamstwo oświęcimskie²¹. Niewątpliwie, było to pochodną faktu, że przedstawiciele ówczesnego słowackiego rządu, a także Minister Sprawiedliwości, którym był wymieniony już wyżej Daniel Lipšic, nie byli zwolennikami penalizowania czynów polegających tylko na użyciu niewłaściwych słów, tj. mowie nienawiści czy kłamstwa oświęcimskiego²².

Mimo to, na mocy poprawki słowackiej Rady Narodowej²³, kłamstwo oświęcimskie znalazło się w nowym kodeksie karnym. §422 ust. 1 otrzymał brzmienie: „Kto publicznie, w szczególności za pomocą flag, odznak, mundurów i hasła, przejawia sympatię w kierunku ruchów, które przemocą, groźbą przemocy lub

¹⁵ Ibidem, s. 3–4.

¹⁶ N. Kaposov, *Memory Laws, Memory Wars. The Politics of the Past in Europe and Russia*, Cambridge 2018, s. 164.

¹⁷ Zákon z 8. novembra 2001, ktorým sa mení zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, 485/2001 Z. z.

¹⁸ D. Jurášek, op. cit., s. 8.

¹⁹ J. Klatik, *Ústavný rozmer slovenského trestného práva ako súčasť európskeho právneho priestoru*, „Právny obzor” 2008, nr 91, s. 560.

²⁰ M. Drotován, *Holokaust...*

²¹ M. Drotován, *Sloboda...*, s. 32.

²² D. Jurášek, op. cit., s. 8.

²³ Ibidem.

inną groźbą innej ciężkiej krzywdy zmierzają do ograniczenia podstawowych praw i swobód człowieka, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 3 lat”²⁴. Ten przepis penalizował klasyczną mowę nienawiści, podobni jak ma to miejsce w przypadku art. 256 kodeksu karnego (dalej: „k.k.”)²⁵. Przytoczenie go jednak było konieczne dla odtworzenia brzmienia przepisu penalizującego kłamstwo oświęcimskie, bowiem ten odsyła do §422 ust. 1 słowackiego kodeksu karnego. Zgodnie z § 422 ust. 2: „Tej samej karze podlega [określonej w §422 ust. 1 – przyp. aut.] kto publicznie zaprzecza, poddaje w wątpliwość, wyraża aprobatę albo próbuje usprawiedliwić Holocaust”²⁶.

Nowy słowacki kodeks karny, a wraz z nim § 422, wszedł w życie 1 stycznia 2006 roku²⁷.

3. Stan prawny od roku 2009 do chwili obecnej

Dnia 1 września 2009 roku w życie weszła kolejna nowelizacja kodeksu karnego²⁸. Była ona konsekwencją Decyzji Ramowej Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych²⁹. Niniejszy akt prawny w art. 1 ust. 1 nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia karalności czynów popełnionych umyślnie i polegających na „publicznym aprobowaniu, negowaniu lub rażącym pomniejszaniu zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych w rozumieniu art. 6, 7 i 8 statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego skierowanych przeciwko grupie osób, definiowanej według rasy, koloru skóry, wyznawanej religii, pochodzenia albo przynależności narodowej lub etnicznej, lub przeciwko członkowi takiej grupy, jeśli czyny takie mogą podburzać do przemocy lub wzbudzać nienawiść skierowaną przeciwko tej grupie lub jej członkowi”³⁰.

Spowodowało to znaczne rozszerzenie zakresu penalizacji kłamstw historycznych. Co więcej, z powodu dodania nowych regulacji, przepisy te przeniesiono do § 422 słowackiego kodeksu karnego, którego ust. 1 otrzymał brzmienie: „Kto publicznie zaprzecza, poddaje w wątpliwość, wyraża aprobatę albo próbuje usprawiedliwić Holocaust, zbrodnie reżimu opartego na faszystowskiej ideologii,

²⁴ Zákon z 20. mája 2005, Trestný zakon, č. 300/2005 Z. z.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1600 ze zm.

²⁶ Zákon z 20. mája...

²⁷ Vide ibidem, § 440.

²⁸ Zákon zo 16. júna 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, č. 257/2009 Z. z., slov-lex.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Art. 1 ust. 1 Decyzji Ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych, Dz.U. UE L 328, 6. 12. 2008.

zbrodnie reżimu opartego na komunistycznej ideologii albo zbrodnie innej, podobnej ideologii, które siłą, groźbą jej użycia lub groźbą innej ciężkiej szkody zmierzającej w kierunku ograniczenia podstawowych praw i wolności człowieka podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 3 lat³¹.

Przestępstwem pamięci jest też typ opisany w § 422d ust. 2: „Tej samej karze podlega kto publicznie zaprzecza, wyraża aprobatę, poddaje w wątpliwość, rażąco bagatelizuje, próbuje usprawiedliwić ludobójstwa, zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie przeciwko ludzkości lub zbrodnie wojenne, jeśli ich sprawca lub uczestnik został skazany prawomocnym wyrokiem sądu międzynarodowego ustanowionego na mocy prawa międzynarodowego publicznego, którego kompetencje zostały uznane przez Słowacką republikę albo prawomocnym wyrokiem sądu Słowackiej Republiki, w sposób, który może podżegać do przemocy lub nienawiści w stosunku do grupy osób lub jej członka³²”.

§ 422 ust. 1 i § 422 ust. 2 mają rozłączne zakresy zastosowania – pierwszy z wymienionych tu przepisów należy uznać za penalizujący kłamstwo oświęcimskie. Z tego powodu, a także z uwagi na ograniczenia objętościowe niniejszego tekstu – § 422 ust. 2 słowackiego kodeksu karnego nie będzie tu szerzej analizowany.

Przedstawienie ewolucji tych przepisów i ich zacytowanie było zabiegiem koniecznym dla ukazania ich kontrowersji i przyczyn, dla których słowacka regulacja w tym zakresie otrzymała obecne brzmienie. W opracowaniu zawarte są także odniesienia do polskiego kształtu tych przepisów, co skutkować powinno lepszym zrozumieniem omawianych tu regulacji przez rodzimego odbiorcę. Co więcej, przedstawiane tu w rozwiązaniu w zakresie słowackich przepisów są swoistymi postulatami *de lege ferenda* w zakresie polskiego ustawodawstwa. Odwołanie się do zagranicznego porządku prawnego jest konieczne, biorąc pod uwagę pojawiające się propozycje rozszerzenia przepisów penalizujących kłamstwo oświęcimskie, co miało miejsce na przykład w 2018 roku, kiedy to do ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej: „ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej³³”) początkowo dodano³⁴, a później uchylono art. 55a i 55b³⁵.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 2032 ze zm.

³⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r., poz. 369).

³⁵ Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. z 2018 r., poz. 1277.

3.1. Znamiona przedmiotowe

Analiza zostanie przeprowadzona w stosunku do najbardziej spornych, zdaniem autorki, znamion typu czynu zabronionego w zakresie kłamstwa oświęcimskiego.

A. ZNAMIEŃ „PUBLICZNIE”

Oba opisywane tu czyny muszą być popełnione publicznie. W przeciwieństwie do prawa polskiego, znamień to w słowackim prawie karnym posiada definicję legalną w § 122 ust. 2 słowackiego kodeksu karnego. Znamień „publicznie” spełnia czyn popełniony:

- a) Za pomocą druku, dokumentu, filmu, radia, telewizji, sieci komputerowej lub w inny podobnie efektowny sposób;
- b) W obecności więcej niż dwóch osób.

Katalog ten jest tylko pozornie katalogiem zamkniętym. Słowacki ustawodawca, dzięki użyciu w brzmieniu przepisu terminu: „podobnie efektowny sposób” uniknął konieczności częstej nowelizacji tej definicji ustawowej, co jest szczególnie ważne z uwagi na szybki rozwój techniki.

Należy podkreślić, że dzięki bardzo rozbudowanemu katalogowi definicji ustawowych, słowackie prawo karne unika problemów wykładniczych. Jest to dobry postulat dla polskiego ustawodawstwa. Problem z brakiem definicji legalnej miał miejsce także w zakresie znamienia „publicznie”, którego wykładni dokonał dopiero Sąd Najwyższy³⁶.

B. ZNAMIEŃ „ZAPRZECZA”

Znamień „zaprzecza” należy wyklądać bardzo szeroko – będzie to zarówno wyrażanie dezaprobaty czynione w dyskusji, dokonanie stanowczego stwierdzenia, potępienie czy obalenie twierdzeń innych osób³⁷.

Należy zauważyć, że pierwsze ze znamion czasownikowych opisywanego tu typu czynu zabronionego jest ukształtowane podobnie, jak ma to miejsce w art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. Polska doktryna prawa karnego ma wątpliwości czy stwierdzenia typu „Polacy są odpowiedzialni za Holocaust” spełniają znamień zaprzeczania³⁸. W przypadku słowackiego prawa karnego podobne stany faktyczne nie łączą się ze sporami w judykaturze – stwierdzenia te będą bowiem penalizowane na podstawie § 423 słowackiego kodeksu karnego, czyli przestępstwa hańbienia narodu, rasy lub światopoglądu³⁹. Zgodnie z § 423

³⁶ Uchwała SN z dnia 20 września 1973 r., VI KZP 26/73, OSNKW 1973, nr 11, poz. 132.

³⁷ J. Čentěš i in., *Trestný zákon. Veľký komentár*, Bratislava 2018, s. 931.

³⁸ Tak np. M. Woźniński, *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014, s. 193.

³⁹ Jeden z przykładów zastosowania § 423 ust. 1 słowackiego kodeksu karnego miał miejsce w 2018 roku. Wówczas to Michal Havran podczas swojego wystąpienia w jednym z programów powiedział: „Kwestia uczestnictwa słowackiego rządu w wywożeniu obywateli Słowacji pocho-

ust. 1 słowackiego kodeksu karnego: „Kto publicznie hańbi a) jakkolwiek naród, jego język, jakąkolwiek rasę lub wspólnotę etniczną; b) wspólnotę osób lub jedną osobę za ich domniemaną lub faktyczną przynależność do jakiegokolwiek rasy, narodu, mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub z powodu ich domniemanego lub faktycznego pochodzenia, koloru skóry, przekonań politycznych, wyznania albo jego braku, podlega karze pozbawienia wolności od roku do trzech”⁴⁰. Typem kwalifikowanym tego przestępstwa jest § 423 ust. 2: „Karze pozbawienia wolności od lat 2 do 5 podlega osoba, która popełnia ten czyn: a) będąc członkiem grupy eksternistycznej; b) będąc urzędnikiem państwowym; c) mając szczególny motyw”⁴¹.

C. ZNAMIE „WYRAŻA APROBATĘ”

„Wyrażanie aprobaty” w stosunku do czegoś, zgodnie z wykładnią językową, to zachowanie polegające na uznaniu danych faktów za właściwe czy potrzebne⁴². Znamię to spełnione jest zarówno w przypadkach, gdy pochwalone zostają wszystkie zbrodnie, jak i ich wycinek⁴³.

W kontekście tego znamienia ponownie pojawia się zarzut dotyczący niewystarczalności polskich regulacji. Jak zostało to wyżej wskazane, art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej zawiera wyłącznie znamię czasownikowe w postaci „zaprzecza” – jasno wskazuje to, że czyny polegające, przykładowo, na wyrażaniu pochwały dla wyniszczenia ludności pochodzenia żydowskiego nie są penalizowane. Oczywiście, w niektórych przypadkach czyny te karalne będą na podstawie art. 256 k.k. – w tym wypadku czyn sprawcy musi spełniać znamię „nawoływania do nienawiści”. Trafnie podkreśla jednak Zbigniew Ćwiąkowski, że do przyjęcia kwalifikacji tego przepisu konieczne jest, aby czyn sprawcy skierowany był przeciwko konkretnym osobom⁴⁴. Czyny neonazistów często nie spełniają tego wy-

dzenia żydowskiego do obozów koncentracyjnych jest w znacznej mierze otwarta, nieukończona w badaniach historycznych”, czym zasugerował uczestnictwo Słowaków w Holokauście. Więcej: *Návrh generálnemu prokurátorovi vo veci M. Havrana*, <https://blog.hlavnespavy.sk/8169/navrh-generalnemu-prokuratorovi-vo-veci-m-havrana/> [dostęp: 20.01.2019].

⁴⁰ Zákon č. 300/2005...

⁴¹ Ibidem. „Szczególny motyw” także posiada definicję legalną, w § 140 słowackiego kodeksu karnego i oznacza „popełnienie czynu zabronionego: a) na zamówienie, b) z zemsty, c) w zamiarze ukrycia lub ułatwienia innego przestępstwa, d) w zamiarze publicznego nawoływania do przemocy lub nienawiści przeciwko grupie osób albo osobie z uwagi na ich przynależność do jakiegokolwiek rasy, narodu, mniejszości narodowej, koloru skóry, mniejszości etnicznej, rodziny, wyznania, gdy te cechy stanowią przyczynę nawoływania, e) w zamiarze popełnienia przestępstwa terrorystycznego lub współudziału w nim, f) z powodu narodowej, rasowej lub etnicznej nienawiści lub nienawiści do koloru skóry, g) mając motyw seksualny”.

⁴² <https://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=schv%C3%A1li%C5%A5> [dostęp: 5.12.2019].

⁴³ J. Čentěš i in., op. cit., s. 932.

⁴⁴ Z. Ćwiąkowski, *Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do art. 212–277d*, Warszawa 2017, s. 523.

mogą, dlatego też pozostają bezkarne. Stąd też słusznym wydaje się rozszerzenie katalogu znamion czasownikowych art. 55 ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej.

D. ZNAMIE „PODAJE W WĄTPLIWOŚĆ”

Znamie „podawania w wątpliwość” spełniają takie zachowania, które polegają na wyrażaniu twierdzeń, próbujących podważyć wydarzenia historyczne. Doktryna podaje, że będą to, przykładowo, twierdzenia polegające na podważaniu faktu morderstw Żydów czy Romów w obozach koncentracyjnych. Znamie to spełniać będzie również wyrażanie tez tylko częściowo nieprawdziwych⁴⁵.

Termin „podaje w wątpliwość” zdaniem autorki niniejszego tekstu, należy uznać za najbardziej nieprecyzyjny w brzmieniu tego przepisu, co skutkuje konkluzją, że jest on nieprawidłowy i niedopuszczalny z uwagi na podstawowe wymogi określoności przepisów prawnokarnych. Trzeba bowiem zauważyć, że niemożliwym jest tutaj wyznaczenie granicy między karalną i niekaralną prawdą. Przykładowo, w przypadku sześciu milionów ofiar Holocaustu⁴⁶ stwierdzeniem częściowo nieprawdziwym będzie wypowiedź, że zginęło w nim 5,5 mln osób pochodzenia żydowskiego – ma tu miejsce niewątpliwie wygłoszenie stwierdzenia częściowo nieprawdziwego, ale z drugiej strony nie można karać za tego rodzaju stwierdzenia w identyczny sposób, jak w przypadku zanegowania całej zbrodni.

E. ZNAMIE „PRÓBUJE USPRAWIEDLIWIĆ”

Znamie to jest jasne z punktu widzenia wykładni językowej. Należy zauważyć jednak, że relewantne tutaj są wyłącznie takie zachowania, które w sposób nieuzasadniony próbują usprawiedliwić Holocaust i pozostałe zbrodnie⁴⁷.

F. ZNAMIE „RAŻĄCO BAGATELIZUJE”

Na początku analizy tego znamienia należy podkreślić, że składa się z ono z dwóch terminów – „rażąco” oraz „bagatelizuje”. Dzięki użyciu pierwszego z tych określeń (słow. *hrubo*), słowacki ustawodawca podkreślił, że nie chodzi o zachowania wyłącznie niewłaściwe, ale mające także przymiot wulgarności czy obelżywości⁴⁸.

„Bagatelizowanie” są to zachowania niebędące usprawiedliwianiem, poddawaniem w wątpliwość, wyrażaniem aprobaty ani zaprzeczaniem zbrodniom⁴⁹.

⁴⁵ J. Čentés i in., op. cit., s. 932.

⁴⁶ R. Szuchta, P. Trojański, *Zrozumieć Holocaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów*, Warszawa 2012, s. 7, http://auschwitz.org/gfx/auschwitz/userfiles/auschwitz/edukacja/zrozumiec_holokaust-ksiazka_pomocnicza.pdf [dostęp: 30.06.2019].

⁴⁷ J. Čentés i in., op. cit., s. 932.

⁴⁸ J. Mikolaj, *Problematika aplikácie priestupkovej recidívy pri zločine tyrania blízkej a zverejnej osoby w praxi*, [w:] V. Marková (red.), *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*, Bratislava 2017, s. 116.

⁴⁹ Ibidem.

Klasyycznym przykładem takich zachowań będą stwierdzenia, zgodnie z którymi liczba ofiar zbrodni nie jest wysoka⁵⁰.

Polskie przepisy karne nie zawierają tego typu przypisów penalizujących. Zdaniem autorki niniejszego tekstu rozwiązanie to nie jest do końca prawidłowe. Słuszność niniejszego poglądu szczególnie ujawnia się w dobie powszechnego dostępu do Internetu – coraz częściej pojawiają się w tym medium społeczno-ściowym tak zwane „memy” czy inne publikacje, które nie zaprzeczają Holocaustowi, ale go wyśmiewają.

G. ZNAMIE „PRÓBUJE USPRAWIEDLIWIĆ”

Znamie „próbuje usprawiedliwić” oznacza działanie polegające na nieuzasadnionej próbie wybielania sprawców wymienionych w tym przepisie czynów⁵¹. Zastosowanie dwóch znamion czasownikowych prowadzi do subiektywizacji tego terminu – sprawca nie musi bowiem ani obiektywnie, ani jedynie w ocenie odbiorcy, doprowadzić do usprawiedliwienia. Wystarczy, że będzie to miało miejsce wyłącznie w jego przekonaniu.

H. ZNAMIE „HOLOKAUST”

Bardzo ciekawym, wyłącznie z językowego punktu widzenia, jest zabieg polegający na nadaniu terminowi „Holocaust” cech języka słowackiego przez zapisanie go w tamtejszej wersji językowej jako *holokaust*.

Termin ten nie posiada definicji ustawowej. w związku z mnogością jego definicji pojawia się szereg wątpliwości, czy znamie to należy rozumieć wyłącznie jako morderstwa popełniane na osobach narodowości żydowskiej, czy także jako ich prześladowania. Drugi spór dotyczy z kolei odpowiedzi na pytanie, czy Holocaust powinien być rozumiany wyłącznie jako na osoby pochodzenia żydowskiego, czy także na inne osoby, prześladowane przez nazistów⁵².

Doktryna słowackiego prawa karnego stoi na stanowisku, że Holocaust w każdym przypadku należy do kategorii zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych, ludobójstwa – zarówno według Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej (dalej jako: „Karta”)⁵³, jak i Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (dalej jako: „Statut Rzymski”)⁵⁴.

Zgodnie z art. VI Karty zbrodnią przeciwko pokojowi jest „planowanie, przygotowywanie, początkowanie lub prowadzenie wojny napastniczej albo wojny

⁵⁰ J. Čentés i in., op. cit., s. 933.

⁵¹ Ibidem, s. 932.

⁵² D. Jurášek, *Zákaz...*, s. 12.

⁵³ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r., Dz.U. 1947, nr 63, poz. 367.

⁵⁴ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708.

będącej pogwałceniem traktatów, porozumień lub gwarancji międzynarodowych, albo współdział w planie lub zмовie w celu dokonania jednego z wyżej wymienionych czynów”⁵⁵.

Z kolei za zbrodnię wojenną, zgodnie z Kartą, uważa się „pogwałcenie praw i zwyczajów wojennych. Takie pogwałcenie będzie obejmowało, ale nie będzie ograniczone do morderstw, złego obchodzenia się lub deportacji na roboty przymusowe albo w innym celu ludności cywilnej na okupowanym obszarze lub z tego obszaru, do mordowania lub złego obchodzenia się z jeńcami wojennymi lub osobami na morzu; do zabijania zakładników; do rabunku własności publicznej lub prywatnej; do bezmyślnego burzenia osiedli, miast lub wsi albo do spustoszeń nie usprawiedliwionych koniecznością wojenną”.

Ostatni z przytoczonych tu terminów, czyli „zbrodnie przeciwko ludzkości” to „morderstwa, wyępieanie, obracanie ludzi w niewolników, deportacja i inne czyny nieludzkie, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej, przed wojną lub podczas niej, albo prześladowania ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy było to zgodne, czy też stało w sprzeczności z prawem kraju, w którym zbrodni dokonano”⁵⁶.

Podobne definicje w zakresie zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennej (których nie sposób tu przytaczać) zawiera także Statut Rzymski⁵⁷. Dla porządku należy dodać jednak, że niniejszy akt prawny wypełnia lukę definicji zawartych w Karcie – ta bowiem nie zawiera definicji „ludobójstwa”, co czyni właśnie Statut Rzymski. Terminem tym określa się: „zabójstwo członków grupy; spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy; rozmyślne stworzenie dla grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego; stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy; przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy”⁵⁸.

Z uwagi na brzmienie przytoczonych tu przepisów stwierdzić należy, że Holocaust to także atak na osoby, które nie miały pochodzenia żydowskiego, z uwagi na brak ograniczenia powyższych przepisów prawa międzynarodowego wyłącznie do zbrodni popełnianych na osobach mających ten przymiot.

I. ZNAMIEŃ „ZBRODNIĘ OPARTE NA FASZYSTOWSKIEJ IDEOLOGII”

Pozornie wydaje się, że zakresy pojęć „Holocaust” oraz „zbrodnie reżimu opartego na faszystowskiej ideologii” są tożsame ze sobą. Nie można się z tym jednak zgodzić. Należy przede wszystkim podkreślić, że faszyzm narodził się we

⁵⁵ W cytacie zachowano pierwotną pisownię – przyp. aut.

⁵⁶ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania...

⁵⁷ Artykuł 7 zawiera definicję zbrodni przeciwko ludzkości, art. 8 definicję zbrodni wojennych. Więcej: Rzymski Statut Międzynarodowego...

⁵⁸ Ibidem.

Włoszech, a nazizm – w Niemczech. Italia za rządów Benito Mussoliniego była klasycznym przykładem państwa faszystowskiego, z kolei III Rzesza – państwa nazistowskiego. Pojęć tych ze sobą utożsamiać nie można.

Wydaje się, że termin „zbrodnie” powinno się analizować zgodnie z międzynarodowym prawem karnym, a nie z ich definicją kodeksową – będą to więc wyżej wymienione zbrodnie wskazane w Karcie i Statucie Rzymskim, a dokonane przez reżim faszystowski.

J. ZNAMIE „ZBRODNIĘ REŻIMU OPARTEGO NA KOMUNISTYCZNEJ IDEOLOGII”

Wykładnia tego znamienia nie należy do zakresu kłamstwa oświęcimskiego. Mimo to należy rozumieć ten termin szeroko – nie tylko jako zbrodnie władz ZSRR, ale także innych komunistycznych reżimów, jak np. Korea Północna czy Kambodża.

K. ZNAMIE „ZBRODNIĘ INNEJ, PODOBNEJ IDEOLOGII”

„Inna, podobna ideologia” odnosi się do ruchów podobnych do komunistycznych lub faszystowskich.

Niejasne są przesłanki, dlaczego słowacki ustawodawca wprowadził kontrast między wyliczeniem znamion „zbrodnie” – znacznie bardziej precyzyjnym rozwiązaniem tutaj byłoby zastąpienie znamienia „Holocaust” na terminem „zbrodnie oparte na nazistowskiej ideologii”, w podobny sposób jest uregulowana ta kwestia w art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej.

3.2. Strona podmiotowa

Słowacki kodeks karny w § 15 wyróżnia po pierwsze, podobnie jak ma to miejsce w Polsce, umyślność. Drugą z postaci strony podmiotowej, jak wynika z § 16 słowackiego kodeksu karnego, jest niedbałość. Zgodnie z § 17: „do odpowiedzialności karnej za przestępstwo wymagana jest umyślność, jeśli ustawa wyraźnie nie przewiduje, że wystarczająca jest niedbałość”⁵⁹. W związku z tym – przestępstwo kłamstwa oświęcimskiego może być popełnione wyłącznie umyślnie. Nie wchodząc szerzej w postaci zamiaru w słowackim prawie karnym, podkreślić należy, że analogiczne rozwiązanie ma miejsce w art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – z racji braku klauzuli nieumyślności, przestępstwo to popełnić można wyłącznie umyślnie.

Podsumowanie

Przy wykładni znamion przedmiotowych tego przepisu zauważyć trzeba wyraźną różnicę między penalizacją kłamstwa oświęcimskiego ze znamienia „Ho-

⁵⁹ Zákon z 20. mája...

locust”, a zaprzeczaniem innym, wymienionym w przepisie, zbrodniom. Niejasnym jest, dlaczego słowacki ustawodawca zdecydował się na tę rozbieżność. Trudności pojawiają się zwłaszcza w kontekście dwuznaczności terminu „Holocaust” z uwagi na możliwość przyporządkowania tego pojęcia do zbrodni wyłącznie na osobach narodowości żydowskiej i szerszej jego interpretacji. Zawężenie interpretacji wyłącznie do pierwszego znaczenia spowodowałoby wielkie trudności praktyczne, przykładowo pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za zaprzeczanie Sondenkraton Krakau miałyby miejsce w oparciu o penalizację negowania zbrodni innej, podobnej ideologii, a nie, właściwszego w tym zakresie, kłamstwa oświęcimskiego.

Pozytywnie należy ocenić ewolucję tego modelu przestępstwa – niewątpliwie w tym przypadku jest ograniczenie wolności słowa, jest ono jednak dokonane w celu ochrony innych, ważniejszych dóbr prawnych, takich jak na przykład godność ofiar.

Słowacka regulacja w zakresie kłamstw historycznych powinna być uznana za pełną – w szeroki sposób chroni prawdę historyczną i pamięć o ofiarach zbrodni. W całości zgodna jest także ze standardami międzynarodowymi.

Na zakończenie należy jeszcze raz podkreślić, że słowackie przepisy penalizujące kłamstwo oświęcimskie w znacznie szerszym zakresie, niż ma to miejsce w Polsce, chronią prawdę historyczną, co wynika z zastosowania większej ilości znamion czasownikowych. Tym samym wydaje się, że dobrym rozwiązaniem byłoby rozszerzenie rodzimych przepisów w tym zakresie.

Bibliografia

Literatura

- Čentěš J. i in., *Trestný zákon. Veľký komentár*, Bratislava 2018.
- Drotován M., *Holokaust, osvienčimská lož a sloboda prejavu*, <http://www.pravespektrum.sk/article.php?608> [dostęp: 15.12.201].
- Drotován M., *Sloboda prejavu v európskom a americkom práve*, <https://diplomovka.sme.sk/zdroj/3066.pdf> [dostęp: 15.12.2019].
- Jurášek D., *Zákaz popierania holokaustu v Slovenskej republike a jeho dôsledky na akademickú slobodu*, http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Zakaz_popierania_holokaustu.pdf [dostęp: 12.12.2018].
- Klatik J., *Ústavný rozmer slovenského trestného práva ako súčasti európskeho právneho priestoru*, „Právny obzor” 2008, nr 91.
- Koposov N., *Memory Laws, Memory Wars. The Politics of the Past in Europe and Russia*, Cambridge 2018.
- Mikolaj J., *Problematika aplikácie priestupkovej recidívy pri zločine tyrania blízkej a zverejnej osoby w praxi*, [w:] Marková V. (red.), *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*, Bratislava 2017.

- Szuchta R., Trojański P., *Zrozumieć Holocaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów*, Warszawa 2012. http://auschwitz.org/gfx/auschwitz/userfiles/auschwitz/edukacja/zrozumiec_holokaust-ksiazka_pomocnicza.pdf [dostęp: 30.06.2019].
- Woiński M., *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2: Komentarz do art. 212–277d*, Warszawa 2017.

Akty prawne

- Decyzja Ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnych, Dz.U. UE L 328 z 6.12.2008.
- Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r., Dz.U. 1947, nr 63, poz. 367.
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., Dz.U. 2003, nr 78, poz. 708.
- Trestný zakon, č. 140/1961 Zb., Časová verzia predpisu účinná od 01.02.1998 do 30.06.1998, online, slov-lex.
- Ústava Slovenskej Republiky, 460/1992 Zb., slov-lex.
- Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 2032 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. z 2018 r., poz. 369.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. z 2018 r., poz. 1277.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1600 ze zm.
- Zákon z 20. mája 2005, Trestný zakon, č. 300/2005 Z. z.
- Zákon z 8. novembra 2001, ktorým sa mení zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, 485/2001 Z. z.
- Zákon zo 16. júna 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, č. 257/2009 Z. z., slov-lex.

Orzecznictwo

Uchwała SN z dnia 20 września 1973 r., VI KZP 26/73, OSNKW 1973 nr 11 poz. 132.

Inne

<https://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=schv%C3%A1li%C5%A5> [dostęp: 5.12.2019].

Návrh generálnemu prokurátorovi vo veci M. Havrana, <https://blog.hlavnespravy.sk/8169/navrh-generalnemu-prokuratorovi-vo-veci-m-havrana/> [dostęp: 20.01.2019].

Predkladacia správa Vlády Slovenskej Republiky v otázke osviečimskej lži, <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-66092> [dostęp: 17.12.2019].

Stanovisko na rokovanie vlády SR, http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Stanovisko-3601?prefixFile=s_ [dostęp: 14.12.2019].

Slovak model of penalization of the Holocaust denial

Summary

This article presents the shape of criminal liability for so-called the Oświęcim lie in Slovak criminal law. The text consists of five essential parts. In the first one, the very concept and basic assumptions of the article are presented. The next two present the historical development of the rules regarding this crime on the basis of the previously binding penal code, as well as the first versions of the 2005 Criminal Code. The fourth part contains an in-depth analysis of the signs of a prohibited act according to the division into subject and subject signs. The last one is a short summary.

Keywords: criminal law, Slovakia, Holocaust denial, Auschwitz lie, Penal code.